

ВЕЛИЧ І ТРАГЕДІЯ ЛИСОНІ

У статті проаналізовано хід боїв на Лисоні у серпні-жовтні 1916 р. Висвітлено участь Легіону УСС в цих боях, особливості стрілецької тактики та їх втрати. Ці події охарактеризовано на основі спогадів очевидців.

Ключові слова: стрілець, Легіон УСС, бої на горі Лисоня, австрійська армія, російська армія.

Актуальність проблематики ґрунтується на тому, що Легіон Українських Січових Стрільців (далі – УСС) став основною силою у боротьбі із російською армією в ході боїв за м. Бережани в рамках Брусилівського прориву. Досліджувана тема має цінне наукове значення, оскільки дає змогу розкрити бойові дії на горі Лисоні.

Наукова новизна полягає у тому, що у публікації на основі об'єктивного і комплексного підходу, аналізу архівних матеріалів проаналізовано історичні реалії, в яких перебувало січове стрілецтво під час боїв за Лисоню.

Основна мета публікації полягає у тому, щоб на основі комплексного аналізу відтворити повномасштабну картину боїв столітньої давнини.

Завдання дослідження ґрунтуються на аналізі основних методів, засобів ведення боїв стрілецтвом, їх втрат, перемог та невдач.

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано науковцями. Певні аспекти боїв на Лисоні розкрито у працях В. Дзіковського [9], Б. Гнатевича [6–8], М. Лазаровича [13–14], С. Ріпецького [17].

Основу джерельної бази статті складають архівні матеріали із відділів періодики, рукописів та україніки Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника.

1 серпня 1914 р. розпочалася Перша світова війна і з нею розпочалася нова трагічна сторінка у світовій історії, яка не оминула українського народу. Австрійська влада на вимогу Головної Української Ради (далі – ГУР) та Союзу Визволення України погодилася створити окремий український легіон в складі австрійських військ. На заклик ГУР відгукнулося близько 28 тис. добровольців. Однак австрійська влада набрала 2,5 тис. юнаків та дівчат, яких було розподілено на 10 сотень по 250 стрільців. Таку невелику чисельність Легіону УСС зумовив острах австрійської влади озброїти значну кількість українських добровольців. УСС прославилися винятковою військовою відвагою та хоробрістю під час боїв: за Сянки 25–28 у вересні 1914 р., за гору Комарницьку в жовтні-листопаді 1914 р., за Тухольку 25 листопада 1914 р., за Ужоцький перевал 1 січня 1915 р., за гору Маківку з 29 квітня – по 2 травня 1915 р., за Болехів впродовж 28–31 травня, на річці Гнила Липа 29–30 червня 1915 р., за Завалів 27 серпня 1915 р., над Стрипою у вересні 1915 р., під Семиківцями 1–3 листопада 1915 р. Із березня 1915 р. Легіон УСС перебував в корпусі генерала П. Гофмана. У цей же час здійснено його реорганізацію, в ході якої відбувся поділ на два окремих курені під командуванням Г. Коссака та С. Горука [5, с. 46].

Найвизначнішою та найтрагічнішою битвою Легіону УСС стали бої за Лисоню, які відбувалися впродовж другої половини серпня-жовтня 1916 р. в ході Брусилівського прориву [13, с. 139]. У цей час фронт проходив лінією Золочів–Бережани–Галич–Станиславів. Бойові дії за Лисоню відбувалися в декілька етапів та з перемінним успіхом. Січові стрільці прибули до села Потутори вночі з 12 на 13 серпня 1916 р. Наступного дня, надвечір, було чути наближення лінії фронту. Цього ж дня стало відомо, що російська армія захопила село Літятин і прямує на Потутори. За наказом командування розпочато зведення оборонних укріплень. Січові стрільці під обстрілами копали окопи та укріпляли позиції [9, с. 4]. Стрільці 1-го куреня укріпилися вздовж підніжжя Лисоні, на північ від села Жовнівки. Північніше вздовж річки Ценівка* зайняли позиції солдати 35-го Золочівського полку. 2-й курінь УСС окопався біля гирла річки Ценівки, східніше Потутор, до шляху Підгайці–Бережани. На південь від Потутор, на лівому березі Золотої Липи в районі Диких Ланів знаходився 15-ий турецький корпус австрійської армії. У околицях фільварку Милівка, що західніше Потутор, розташовувалася 8-а сотня УСС [14, с. 139–140].

«На початку серпня 1916 р. 450 Зміївський полк під керівництвом полковника Ф. Копшталя пройшов між селом Степанів (сучасне с. Щепанів Козівського району – примітка автора) і Козовою, вийшов на позиції між станцією Потутори та селом Шибалин...» [12, с. 3]. Бойові дії за Лисоню розпочалися 14 серпня 1916 р. Російські війська розбили батальйон 35-го Золочівського полку і змусили їх відступити на лівий бік річки Ценівки, захопивши ліс і горби вздовж річки. Після 20.00

год. розпочався наступ росіян із села Жовнівка. Захопивши позиції одного з куренів 35-го полку, царська армія намагалася оточити 1-й курінь Легіону УСС. «До найбільшої січі прийшло в середині становищ першого куреня, там де стояли два стрілецьких скоростріли... ті не допустили до себе ворогів. Скосили майже все, що наступало на них з переду і з прорваного лівого крила. Тим часом москалі напали на них з заду і побили кольбами» [9, с. 6]. У цей час відбулося перегрупування сил 1-го стрілецького куреня та розпочався спільний наступ із двома сотнями 81-го моравського піхотного полку. В ході цього контрнаступу встановлено контроль над втраченими позиціями й укріплено нові позиції на лівому березі річки Ценівки.

«На світанку 451-ий Порятинський полк розпочав наступ на Лисоню. Бій відбувався у лісі. Обстріл здійснювали 36 російських гармат. Арена бою охоплювала значну територію і сягала околиць с. Шибалин. Лінія фронту пролягала на відстані 100 метрів від річки Ценівки. Були навіть такі моменти, коли російські війська не могли копати окопи через близькість противника (60 м) та кам'янисту місцевість, тому споруджували «бруствери з убитих». Наступного ранку розпочалася нова атака. За годину до того позиції УСС зайняли угорські вояки, які змінили їх. Увечері цього ж дня баварська бригада вибила із позицій Карський полк кавказького корпусу» [12, с. 3].

Після припинення наступальних дій стрільці зосередилися на укріпленні своїх позицій, наданні допомоги пораненим та похованні вбитих побратимів. Стрілецькі позиції були зміцнені двома неповними австрійськими куренями і частинами баварського запасного піхотного полку, що розташувалися по обох сторонах від стрілецьких позицій [14, с. 148].

На початку вересня 1916 р. 7-а російська армія розпочала новий наступ на позиції австро-німецької південної армії, що тримала оборону від Галича – до Зборова. Російські війська вдарили одночасно у південне крило армії та в її центр, коло м. Бережан [8, с. 30–32].

Бойові дії на Лисоні відновилися 2 вересня 1916 р. О 16.00 год. розпочався сильний артилерійський вогонь, після якого відбувся форсований наступ 113-ої піхотної дивізії 450-го Зміївського полку російської армії на позиції 35-го Золочівського полку. Наступ відбувався на кілометровому відрізку лінії фронту, де знаходилися найважливіші комунікації та стратегічні об'єкти. В результаті цього російські війська відсунули австрійські частини за перші резервні рови. Окрім цього росіяни захопили пагорби 348 і 327, що ставали зручною позицією для обстрілу прилеглої території.

35-й Золочівський полк намагався декілька разів повернути свої втрачені позиції. Але це їм не вдавалося, бо прибули російські резервні частини, які з допомогою кулеметного обстрілу утримували захоплену територію. Австрійські війська перейшли до оборони, укріпившись Лисонею.

Ввечері 2 вересня сотня Романа Сушка та Андрія Мельника отримали наказ зайняти передові позиції: 1-а сотня підсилила 35-й Золочівський полк; 2-а сотня закріпилася на північ від шляху Потутори–Бережани. Бій тривав цілу ніч, проте лінія фронту залишалася незмінною. «На Лисоні клекотіло, як в пеклі. Перші рови зайняли москалі. В лучникових ровах ворожі відділи всуміш із австрійськими перестрілюються зза траверз» [18, с. 224].

35-й Золочівський полк і сотня Р. Сушка з усіх сил трималися на своїх позиціях. В результаті кровопролитних боїв 1-а сотня втратила половину свого особового складу, більша частина якого разом із сотником Р. Сушком потрапила в полон [17, с. 318].

Уранці 3 вересня сотні В. Кучабського, О. Будзиновського отримали наказ вийти із Посухова, де перебували в резерві, та спільно із сотнею А. Мельника отримали наказ зайняти позиції на північ та північний схід гори 348. Далі «... сотня А. Мельника, рівною розстрільною посувалася до вершка гори. Московська артилерія і скоростріли засипали наступаючі стрілецькі лави густим вогнем, падали на землю вбиті і ранені. Та стрілецькі лави йшли твердо вперед. На чолі сотні, на кілька кроків перед нею, височіла струнка постать сотника, перед чотами постаті чотарів. Що раз чути було дзвінкий голос сотника «Рівняти розстрільну, вперед». За деякий час стрілецькі лави дійшли до вершка гори Лисоні, перейшли його і зникли по той бік гори» [16, с. 162].

Бій не стихав: «під градом шрапнелевих куль (москалі стріляли найбільше шрапнелями), клались стрільці як кошені цвіти; хто не впав, йшов далі витривало... Була година 7-ма, коли перша розстрільна допала ліса, пірвала за собою рештки першої сотні і часть 35-полку і вдарила на ворога. Ворог сипав сильним крісовим і скорострільним огнем – але не видержав. В рукопашнім бою добули УСС першу резервову лінію і там окопалися» [9, с. 12].

«Хорунжі Максиминиш і Соколовський, бачучи небезпеку, кинулись зі своїми четами з яру проти московського куреня і пірвали за собою цілу сотню. Оба згнули від перших куль, ідучи на чолі своїх чет» [6, с. 2]. Однак на цьому бій не закінчився. На пагорбах 327 і 348 російська армія продовжувала наступ та намагалася оточити австрійські підрозділи, які знаходилися у лісі. З огляду на це, отаман О. Лесняк спрямував до них третю сотню В. Кучабського, що спільно із частиною куреня 310-го Гонведського полку та із залишками 35-го Золочівського полку розгорнула контрнаступ. Це призвело до здобуття частини лісових позицій, об'єднання із сотнею А. Мельника

та продовження наступу. «Четар Кучабський з 30-ма людьми держить південно-західний кут лісу. На південь від нього до верху 327 нема ніякої обсади. В останніх запасних окопах повно недобитків з полків 310 і 35, без проводу. На схід від верху 348 у лісу, у перших запасних ровках хорунжий Мінчак і четар Кучабський зі своїми частинами. Сотня Мельника в бою у північно-західній частині лісу. Треба ручних гранат та набоїв для крісів» [7, с. 40].

Російські війська, потіснені січовими стрільцями, спрямували сильний удар південніше пагорба 348, прорвавши оборонну лінію і захопивши позиції біля підніжжя. Далі просування російських військ намагалася зупинити 4-а сотня I-го куреня під керівництвом О. Будзиновського. «В завзятім бою УСС добули склін гори і часть південно-східної лінії. Вороги боронилися завзято...» [17, с. 319]. Бійці сотні не зупинили переважаючі сили ворога, навіть ціною власного життя. Стрільці, які не загинули в бою, потрапили в російський полон. Росіяни полонили більшість командування I-го куреня [15, с. 163].

Під час бою II-й курінь під командуванням С. Горука отримав наказ вирушити із с. Посухова на Лисоню. Прибувши на поле бою, січовики зайняли позиції між пагорбами 327 і 348. Ліве крило куреня становила 5-а сотня Р. Дудинського, центр – 7-а сотня О. Яримовича, праве крило – 6-а сотня З. Носковського [17, с. 320]. Оцінивши розміщення ворожих сил, отаман С. Горук наказав переміститися 5-й сотні до підніжжя пагорба 327, куреню отамана О. Лесняка – біля схилів Лисоні, сотні О. Яримовича і З. Носковського біля підніжжя пагорба 348, а четі Є. Ясеницького спільно із двома четами 35-го Золочівського полку – ліворуч пагорба 348. Таке розташування сил зміцнило позиції і зупинило наступ ворожих військ у цей час.

Відчайдушна боротьба відбувалася на усій лінії фронту: сотня Р. Дудинського і О. Яримовича боролися з московськими військами на Лисоні, біля лісу. Стрільці спільно із угорським куренем відкинули ворога на південний край лісу. Внаслідок спільної стрілецько-угорської атаки російські вояки залишили свої позиції. У бою поранено Р. Дудинського, сотню очолив четар І. Нагайло, загинув підхорунжий Д. Кліщ та інші; частина сотні З. Носковського під командуванням хорунжого Я. Кузьмича (загинув 3 вересня 1916 р.) вела затяті бої на пагорбі 348; чета В. Коссака сотні З. Носковського зупинила просування російських військ на захід від пагорба 348; напроти пагорба 348 розташовувалися підрозділ скорострільців УСС під керівництвом Ф. Черника, які стримували наступ ворожих військ [9, с. 18–20].

Російські позиції на пагорбі 348 були добре укріпленими. На цій висоті знаходилася значна кількість кулеметів, які вели безперервний вогонь в бік стрілецьких позицій. Тому перший наступ січовиків не досяг успіху, стрільці залишилися на попередніх позиціях. Перед полуднем курінь С. Горука отримав у допомогу чету 35-го Золочівського полку та розпочав другий наступ на пагорби 327 і 348. Проте в ході боїв закріпитися на пагорбах їм не вдалося і вони змушені повернутися на раніше здобуті позиції. Згодом 310-й полк угорців зайняв позиції праворуч від стрільців, напроти с. Потутори. Ворожі війська декілька разів спробували здійснити контрнаступ, однак стрілецьтво зупинило ці намагання. Легіон ніс непоправні втрати вбитими та полоненими. Їм на допомогу відправлено технічну сотню під керівництвом І. Сіяка, яка зайняла позиції в лісі, у запасних окопах. Під вечір бій стих. 3 вересня висоту 348 УСС так і не змогли здобути, попри проявлену героїчну відвагу.

У цей час на допомогу УСС прийшли один курінь 4-го баварського полку, три сотні 35-го Золочівського полку та один курінь угорських гонведів. Врахувавши підкріплення, командування здійснило перегрупування підрозділів: «...праве крило від Потутор зайняв курінь гонведів. Від так сотня З. Носковського і сотня Р. Дудинського, дальше три сотні 22-го полку гонведів. Цілий відтинок від Потутор до гроба 327 включно, стояв під приказом курінного С. Горука. Простір від горба 327 і Лисоню зайняли четарі А. Добрянський з хор. Є. Ясеницьким і М. Чичкевичем, четар Б. Гнатевич, хорунжий О. Черкавський і технічна сотня, ця остання в резерві під проводом четаря І. Сіяка і хор. О. Кваса. Команду тих відділів здійснювали О. Будзиновський, як сотник, а отаман О. Лесняк, як курінний» [9, с. 20–22].

4 вересня близько 06.00 год. ранку розпочався наступ австро-угорських військ та УСС. За короткий час січові стрільці здобули перші позиції ворога і захопили два скорострільці спільно із баварцями. «Ми були на французькому фронті. Там були дуже завзяті бої, не менші від сих, але там йшли муж проти мужа, а тут б'ються чорти проти чортів. З вами варто до бою». Атаку на пагорб 348 здійснював II-й курінь УСС, праворуч від нього пліч-о-пліч йшли угорські гонведи, а ліворуч – 81-й моравський піхотний полк, курінь баварського полку і завершував наступальну лінію I-й курінь УСС. Російські війська розпочали контрнаступ і розбили підрозділи 81-го полку і створили передумови для оточення II-го куреня. Стрільці на той час вже зуміли захопити частину ворожих позицій, однак перед загрозою повного оточення відступили, при цьому втративши половину особового складу. Все це відбувалося в умовах потужного артилерійського обстрілу по позиціях січових стрільців. Таким чином, спільний наступ підрозділів австро-угорської армії та УСС зазнав

невдачі через недостатність спільної координації дій [13, с. 148]. Погіршило ситуацію і значне підкріплення, що надійшло вночі російським солдатам і спорудження ворогом оборонних споруд в ніч з 3 на 4 вересня, наявність значної кількості скорострільів і контроль російськими військами над верхівками пагорбів 348 і 327. Події 4 вересня згадував учасник боїв за гору Лисоню В. Дзіковський: «Цілий день тривала сильна артилерійна стрілянина. Ворог, як лиш міг, сипав ураганим огнем на наші становища. Найбільше обстрілював становища першого куреня. Гарматні стріли нарвали цілі зломи вапняку, білий пил і дим стелив ся клубами над лісом, вздовж цілого поля аж до Потутор» [9, с. 24].

Після обіду стрільці УСС здійснили спробу атаки на ворожі позиції, однак не вдало. Близько 19.00 год. вечора розпочався третій наступ. По ворожих позиціях «трикутним гарматним вогнем» вдарила артилерія (гармати «мерзери»), яка знаходилася у м. Бережанах [17, с. 323]. Обстріл здійснювався впродовж півгодини. Після цього розпочався наступ січовиків та інших підрозділів. У ході цього кровопролитного бою січові стрільці повернули втрачені позиції. У цих боях Легіон УСС втратив більшу частину особового складу, а з 44 старшин залишилося лише 16 [19, с. 70]. «По триденних боях на Лисоні в перших днях вересня 1916 р. змаліє полк УСС до половини і поповнення, що прийшли тоді, не змогло заповнити всі прогалини» [10, с. 54].

Після важких боїв російські війська припинили наступ. Цим скористалося австрійське командування, яке перекинуло дві дивізії союзних турецьких військ на позиції біля с. Посухів. 16 вересня розпочався новий етап наступу російських військ. Головний удар спрямовувався на позиції турецьких військ на Диких Ланах. «Курінь 35-го полку був на лівому крилі, в напрямку на Милівку, обидва курені УСС на самім вершку Диких Ланів і лучили направо до турків. Стрілецькі сотні розвинулися на краю посухівського лісу в розстрільну й чекали на остаточний наказ до протинаступу. А в міжчасі австрійська артилерія гураганим вогнем обстрілювала здобуті москалями турецькі окопи. Часто й густо стріляли мерзери» [16, с. 328–332].

Оборона турецьких підрозділів не витримала артилерійського обстрілу та штикового бою з російською піхотою і була відкинута в напрямку сіл Посухів–Вільхивець. В результаті цього російські війська здійснили прорив австрійської лінії оборони та зайшли із флангу та тилу до позицій УСС. Стрілецькі підрозділи здійснили стрімку контратаку, зупинили просування противника та навіть повернули турецькі траншеї. У цьому бою стрільці вперше застосували тактику наступу «хвилями»: декілька рядів стрільців наступали на відстані 50 кроків один від одного. Ця тактика звела до мінімуму втрати стрільців та створила враження масованого наступу [13, с. 150]. В ході наступу частина російських військ була взята в кільце і 300 вояків потрапило в полон [9, с. 28].

«17 вересня 1916 року на Лисоні бої розгорілися з новою силою. В наступ пішли 449, 450 Зміївський, 452 полки російської армії та кавказький корпус, а 451 Порятинський полк залишився в резерві. Здійснювався шквальний обстріл з гармат, що аж «між лісом виростали велетенські гриби, деколи вгору викидало цілі дерева». Наступного ранку 450 Зміївський полк залишив позиції на Лисоні та повернувся в розташування біля села Шибалин» [12, с. 3].

19 вересня командування австрійської армії віддало наказ стрільцям замінити на фронті 310-й угорський полк та турецьку дивізію та зайняти позиції в окопах на схід перед Потуторами. Сотня О. Навроцького дислокувалося на правому крилі аж до Золотої Липи.

29 вересня розпочався наступний етап боїв, до якого російські війська добре підготувалися: на цю ділянку фронту перевели кавказький корпус та понад 150 гармат. Російські війська штурмували позиції австрійської армії упродовж трьох днів. Наступ розпочався артилерійським вогнем на всіх позиціях австро-угорської армії, від Диких Ланів – до шляху на Бережани та передмістя Адамівку. 30 вересня російські війська здійснили форсований удар на 55-у дивізію і проламали лінію фронту на пагорбі 327 [8, с. 30–32]. Росіяни розбили угорський полк і вийшли у район с. Потутори, де дислокувався Легіон УСС. «Передбачуваний наступ москалів почався раннім ранком 30 вересня. Розпочала його московська артилерія гураганим вогнем на позиції мадярського полку, на ліво від позицій полку УСС, й на позиції турецької дивізії на Диких Ланах. Що діялося наліво від нас, ми не могли бачити з наших ровів... Зате, як на долоні, було видно вибухи московських гранат на Диких Ланах. На позиції під Потуторами падали лише зрідка московські стрільна, москалі били з гармат на село, очевидно, щоб порвати сполуку і не допустити підкріплень» [16, с. 334]. Стрільці мужньо тримали оборону, однак сили були нерівні: «Тоді обійшли москалі наші позиції і почалася страшна битва. Вже по окруженню нас із бригади ішла депеша за депешою, аби трималися до посліднього чоловіка... Своєю обороною урятували стрільці Бережани, а через це завдячує нам управа військова, що тепер аж в Карпатах... Але що нам з того, коли ми стратили свій полк... Горук до послідньої хвилі приказував – боронити ся, а навіть приказував з ножами продерти ся через москалів, але се було неможливим. Ріжно люди сповідають. Одні кажуть, що оба отамани Лисняк і Горук суть вбиті, а другі кажуть, що в неволі. В кожнім разі та ціла оборона – то заслуга Горука і відтепер він є українським героєм» [20, арк.14–15]. Лише командат Легіону А. Варивода з групами

чотарів І. Цяпки та Г. Труха зуміли пробитися до Бережан. В тилу залишилася неушкоджена технічна сотня [19, с. 71].

Таким чином, Легіон УСС, взявши основний ворожий вогонь на себе, забезпечив можливість перекинути резервні частини і зупинити наступ російських військ, хоча позиції в с. Потуторах були втрачені. «І ніколи не забудеться то гасло з котрим пішли вони у бій. Воно вічно лунати буде по нашій Україні, хоча й би серед змінених обставин, а діла докажуть, що сини України справді вибрали собі за ціль життя: «Воля або смерть!..» [1, с. 2].

Бої на Лисоні стали однією із найтрагічніших сторінок історії стрілецтва, оскільки після цих боїв в лавах УСС залишилося 150 стрільців разом із канцелярією та обозом під командуванням четаря І. Цяпки [14, с. 152].

Втрати російської армії на Лисоні були значно більшими. У боях за Лисоню російське командування поклато 25 тис. вояків вбитими і раненими. Іван Калинович, вояк того ж полку, вказував цифру 15 тис. [11, с. 3]. Обидві цифри вказують на величезні людські втрати російської армії.

Вояки Легіону УСС, зокрема технічної сотні, перебували на Лисоні ще і в першій половині жовтня місяця. «Ходимо щоночи на роботу. Се дуже мучить, бо ходимо далеко. Спання і відпочинок забирає майже весь день. Вчора засипали ми лучний рів, в яким була маса москалів побитих» [4, арк. 3].

На цьому воєнні дії на Лисоні не закінчилися. Вояки австро-угорської армії перебували тут впродовж жовтня-листопада 1916 р. [3, с. 2]. Противники пильно вели спостереження за діями один одного. У кінці жовтня відбулися завершальні бої за Лисоню: «Ціла Лисоня подобала на вулкан. У хмарах диму, пороху і туманах розбитої землі, не було видно ліса. На його місці пнялася вгору великанська маса невиразної краски диму, яку зчаста прорізували вибухи гранатів, що викидали у верх чорні, відвернені стіжки землі, які падали назад у формі великанських, незугарних парасолів» [2, с. 2].

Отже, в боях за Лисоню січові стрільці проявили надзвичайну витривалість та мужність. Однак така звитяга здобулася надзвичайно високою ціною: величезні людські втрати вбитими, пораненими та полоненими. «УССи билися тому так, бо боронили під'їздів до Львова, своєї столиці. Билися тому так, що мали на своєму прапорі: «Вільна, незалежна Україна», а Москва була найжорстокішим ворогом цієї волі. Билися тому так, що хотіли втерти сльози своїм матерям, жінкам і сестрам. Кажучи словами українського націоналіста д-ра Юрія Липи, тому так, «щоб над нашим ланом був лиш Київ паном!» Тому нехай буде вічна слава УССам!» [11, с. 3].

Проте боротьба УСС не була даремною, оскільки січовики створили потужну стрілецьку ідейно-культурну спадщину, яку залишили наступним поколінням як вірний орієнтир у боротьбі за волю України. Військова та культурно-освітня діяльність УСС мала неоціненне історичне значення: відродження військових традицій українського народу, які заклали ще запорізькі козаки, після 200-літньої перерви; УСС заклали основи української національної армії; їх бойові здобутки утвердили сподівання та ідею незалежної України, а головне – єдиної соборної України.

Список використаних джерел

1. Брилинський М. Лисоня / М. Брилинський // Діло. – 1929. – 23 червня. – С. 2. 2. Брилинський М. Лисоня / М. Брилинський // Діло. – 1929. – 26 червня. – С. 2. 3. Брилинський М. Лисоня / М. Брилинський // Діло. – 1929. – 28 червня. – С. 2. 4. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, ф. 48, од. зб. 146-е, п.23, арк. 3. 5. Волковинський М. Бойові дії на українських землях у роки Першої світової війни / М. Волковинський // Український історичний журнал. – 2004. – № 4. – С. 38–56. 6. Гнатевич Б. Геройська смерть хорунжих УСС І. Максимішина та Ю. Соколовського / Б. Гнатевич // Історичний календар-альманах Червоної калини на 1936 рік. – Львів: Видавництво «Червона калина», 1935. – С. 2. 7. Гнатевич Б. Жмут споминів з боїв за Бережани 1916 р. / Б. Гнатевич // Лисоня 1916–1996. Документи, спогади, щоденники, листи, знімки, поезія, пісні. – Бережани, 1996. – 268 с. 8. Гнатевич Б. Лисоня / Б. Гнатевич // Історичний календар-альманах Червоної калини на 1936 рік. – Львів: Видавництво «Червона калина», 1935. – С. 30–32. 9. Дзіковський В. Коло Потутор / В. Дзіковський. – 30. ІХ. 1916.: Репр. вид. 1917 р. / Автори передмови Надія Голод, Микола Проців. – Бережани, 2012. – 36 с. 10. Заклинський М. На чужій роботі / М. Заклинський // Лисоня 1916–1996. Документи, спогади, щоденники, листи, знімки, поезія, пісні / Упорядник Богдан Тихий. – Бережани, 1996. – 268 с. 11. Калинович І. З нагоди 50-річчя УСС / І. Калинович // Свобода. – 1964. – № 206. – С. 3. 12. Кожушко І. На Стрипі і Ценівці – з «другого боку» / І. Кожушко // Свобода. – 1954. – 12 жовтня. – С. 3. 13. Лазарович М. В. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба / М. В. Лазарович. – Тернопіль: Джура, 2005. – 592 с: іл. 14. Лазарович М. В. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба – 2-ге вид., доп. / М. В. Лазарович. – Тернопіль: Джура, 2016. – 628 с.: іл. 15. Монолатій І. Українські легіонери: Формування та бойовий шлях Українських Січових Стрільців 1914–1918 рр. / І. Монолатій. – К.: Темпора, 2008. – 88 с. 16. Навроцький О. З Андрієм Мельником у стрілецьких окопах / О. Навроцький // Андрій Мельник у першу річницю смерті. 1964–1965 / О. Навроцький.

– Торонто-Вінніпег: Видавнича спілка «Новий Шлях», 1966. – 162 с. 17. Ріпецький С. За волю України: Історичний збірник УСС. 1914–1964 / С. Ріпецький / За ред. С. Ріпецького. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1967. – 610 с. 18. Скочиліс П. «Дзядзьо» Чепелівський достарчає набоїв / П. Скочиліс // Історичний календар-альманах Червоної калини на 1932 рік. – Львів: Видавництво «Червона калина», 1931. – 224 с. 19. Українські січові стрільці. 1914–1920 (За ред. Б. Гнаткевича та ін.; іл. оформл. І. Іванця). – Репринт. відтворення з вид 1935 р. – Львів: Слово, 1991. – 160 с. 20. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 385, оп. 1, спр. 27, арк. 14–15.

Богдан Луговой, Елена Луговая

ВЕЛИЧИЕ И ТРАГЕДИЯ ЛЫСОНИ

В статье проанализирован ход боев на Лысоне в августе-октябре 1916 г. Раскрыто участие Легиона УСС в этих боях, особенности стрелецкой тактики и их потери. Эти события охарактеризованы на основе воспоминаний очевидцев.

Ключевые слова: стрелок, Легион УСС, бои на горе Лысоня, австрийская армия, российская армия.

Bogdan Lugovi, Olena Lugova

GREATNESS AND TRAGEDY OF LYSONIA

The article analyzes the course of the fighting on Lysonia in August–October 1916. Dedicates of the participation of the Legion of Ukrainian sich riflemen's in these engagements, specials of the riflemen's tactics and their fatal casualties. These events highlights on the strength of the memoirs of eyewitnesses.

Key words: riflemen, Legion of Ukrainian sich riflemen's, battles on the mountain Lysonia, Austrian army, Russian army.